

„Mint futótűz terjedt el a hír...” Naplójegyzetek a kolozsvári magyar orvosi kar Marosvásárhelyre költöztetését megelőző hónapokból

“The news spread like wildfire...” Diary notices during the months preceding the transfer of the Hungarian Medical Faculty from Cluj-Napoca to Tirgu Mureş

Perjámosi Sándor

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár, Agrártörténeti Szakkönyvtárvezető

perjamosi@gmail.com

Initially submitted September 30, 2017; accepted for publication October 28, 2017

Abstract

The history of Cluj-Napoca University and its successor institutions, despite of monographs and collected studies on this subject, stayed as a still unexplored, interesting and sensitive period of the Hungarian and Romanian academic and cultural history.

The diary published the first time in this study was written between July and September 1945 and gives a correct insight of the two months preceding the transfer of the University's Medical Faculty to Tirgu Mureş. The diary reveals particularly valuable and interesting data about the general situation and especially about the day-to-day life of the Clinic of Gynaecology and Obstetrics. Bódog Csajkás, the author of the diary was employed in this Clinic and the same time delegated as a head of the History of Medicine Institution.

Kulcsszavak: Kolozsvár, Marosvásárhely, 1945, egyetem, Orvosi Kar, Szülészeti-Nőgyógyászati Klinika, napló

Keywords: Cluj-Napoca, Targu Mures, 1945, University, Medical Faculty, Obstetrics and Gynecology Clinic, diary

A kolozsvári Tudományegyetem és utódintézményei története, meg- és újjáalakulásai, megszüntetései, az erről írt monográfiák, gyűjteményes- és tanulmánykötetek ellenére sok tekintetben még mindig feltáratlan és egyben lezáratlan, illetve érdekes és egyben fájdalmas epizódjai a magyar és a román tudomány- és művelődéstörténetnek. Az alább első alkalommal közreadott, rövid időszakot felölelő napló, a kolozsvári egyetem Orvosi Karának Marosvásárhelyre költözését megelőző két hónapjába nyújt szubjektív, de gazdag, értékelő, bepillantást, különösen az egyetem helyzetére és a Szülészeti-Nőgyógyászati klinika életére vonatkozóan.

Kolozsvárott 1940-ben alakult újjá a Ferencz József Tudományegyetem, de léte nem bizonyult hosszúnak, a szovjet megszállást követő újabb impériumváltás után, 1945 májusában, rendeletileg, jogutód nélkül megszűnt. Ugyanekkor a hivatalos lapban, május 28-i dátummal megjelent 407/1945. sz. rendelet törvénnyel 1945. június 1-i hatállyal létrehozták a magyar előadási nyelvű Állami Tudományegyetemet Kolozsvárott (A kolozsvári 1990: 75–76). Az új egyetem, az Orvosi Kar és a Klinikák személyi állományának jelentős része a megszüntetett egyetem tanári és segédszemélyzetén alapult, de

jócskán került ebben az időben a szovjet megszállást (1944. okt. 11.) megelőzően nem az egyetemnek dolgozó személy is az ideiglenes állományba. Ennek oka a háborúval és a Kolozsvár kiürítését követő jelentős orvoshiánnyal is magyarázható.

Párhuzamosan visszatért a Nagyszébenben székelő román I. Ferdinánd Király Tudományegyetem is Kolozsvárra. Ez rendeletileg szintén 1945. június 1-i hatállyal kezdte meg a működését, de az egyetem alkalmazottai már jóval korábban, a Kolozsvár szovjet megszállását követő napokban elkezdtek visszaszivárogni, és ahol csak lehetett megkezdték a működésüket, kizorítva a magyar egyetem alkalmazottait. A román hivatalos lapban, a Monitorul Oficial fentebb említett számában megjelent, az I. Ferdinánd Király Tudományegyetem Kolozsvárra visszatéréséről szóló 406/1945. sz. rendelet törvény is, amely így fogalmazott: „... visszatérnek helységeikbe, elfoglalván mindazokat az épületeket, melyekkel rendelkeztek. 2. §. Az 1. §-ban foglalt rendelkezések alól kivételt képeznek azok az iskolák és tanügyi intézmények, melyek a Nemzetnevelésügyi Minisztérium részéről különleges jóváhagyást nyertek.” (A kolozsvári 1990: 75). Ezzel kialakult az a meglehetősen kellemetlen helyzet, hogy érdekeik mentén két egymással szemben álló egyetem kényszerült időlegesen megférni ugyanazon a helyen. Az egyik megmaradni akart és ragaszkodott minden szobához, a másik beköltözni és elfoglalni mindent. Az egyik vesztésként megtartani, amit csak lehetett, olykor jelentős áldozatok árán is (pl. a megmaradt egészségügyi készletek biankó kiadásával), a másik győzőként, fölényesen megkaparintani akarván mindent. Bár az átadás-átvételt törvény biztosította és mindkét fél hivatalosan fel volt szólítva a törvény és az etikus magatartás megtartására, a folyamat az emberi gyarlóságon sokszor fennakadt és kellett emiatt külső segítségért folyamodni, amely sok esetben nem a várt, avagy kívánt eredményt hozta.

Különösen sok probléma adódott az egyetemi, klinikai helyek, termek, szobák, lakások és a különféle ingóságok, így pl. a klinikai felszerelések és gyógyászati eszközök körül. Ezért a Nemzetnevelésügyi Minisztérium 1945. július 10-én kelt 169.409 sz. Magyar Tudományegyetemmel kapcsolatos határozataiban általánosan elfogadottnak kívánták tekinteni, hogy „a kolozsvári volt Magyar Egyetem 1940. szeptember 11-től máig beszerezett, rendeltetés és besorolás szerint teljes ingó és ingatlan vagyona a jelenlegi magyar tannyelvű Kolozsvári Állami Egyetem vagyonállományát fogja képezni.” (Erdély 1998: 95). Ugyanakkor a rendelet következő paragrafusa már bizonyos felmentéseket adott: „Azok a rendeltetés és besorolás szerinti ingó és ingatlan vagyontárgyak, amelyek jellegükből adódóan nem adhatók át a magyar tannyelvű Kolozsvári Állami Egyetemnek, a kolozsvári Első Ferdinánd Király Egyetem vagyonállományában maradnak. Cserébe ezekért a magyar tannyelvű Kolozsvári Állami Egyetem a megfelelő vagyontárgyakkal egyenértékű szükséges felszerelést kap, a két egyetem kiküldöttei által elvégzett becslés alapján.” (Erdély 1998: 95). Azonban ez nehezen, avagy sok esetben nem volt tartható, és mint arra az alább közölt naplóban is utalást találunk, nagyon sok konfliktust, félreértést, rendezni való ügyet és sérelmet okozott. Az ingóságok mellett az ingatlanok megosztása, illetve a magyar egyetem karainak és tanszékeinek a város különböző épületeiben való elhelyezése különösen nehéz feladatnak bizonyult, amelyre számos tervezet született.

Egyetemi helyiségek szempontjából a legrosszabb helyzet az Orvosi Kar épületeiben volt, ahol sehogy sem tudtak megférni a két egyetem alkalmazottai. A román egyetem Orvosi Karának hajthatatlansága, a Klinikák mindkét fél általi igénylése, használata és a valóságos helyhiány oda vezetett, hogy hamarosan felmerült a Kolozsvárról való elköltözés, elköltöztetés lehetősége, ami Marosvásárhelyen látszódnak körvonalazódni. Ez látszódnak véglegesedni 1945. július 6-i Petru Groza vezette miniszterközi értekezleten hozott döntésekben, amiről a kolozsvári Világosság c. napilap július 12-én számolt be: „A miniszterközi értekezlet elhatározta, hogy a magyar előadási nyelvű állami tudományegyetem orvostudományi kara Marosvásárhelyen fog működni, a többi tudománykar pedig Kolozsváron.” (Miniszterközi 1945; Erdély 1998: 94).

Az Orvostudományi Kar végül Marosvásárhelyre kényszerült átköltözni. A költözésre 1945 szeptemberétől került sor. Azonban az adott korban és háború végi körülmények között ez egyik fél számára

sem ment könnyedén, amit tovább nehezítettek a rossz anyagi körülmények, a kielégítő tájékoztatás hiánya és a mindennapos létbizonytalanság.

Az alább közölt naplójegyzetek a költözést megelőző időszak két hónapját öleli fel, 1945. július 7-étől szeptember 11-ig. Kezdeté látszólag *in medias res* vág bele az eseményeknek, azonban utána mintegy magyarázatát adja mindannak, ami történt és egy rövid bevezetőt tart. Azaz a kezdet a Marosvásárhelyre költözés döntéséről szóló hír a rádióban, míg a vége a költözést megelőző napok. A naplóból kitűnik, hogy szerzője a szeptember 10-ét megelőző napokban járt a költözéssel kapcsolatosan Marosvásárhelyen, de az ott látottakkal nem foglalkozik, továbbra is a Kolozsváron történeteket vetette papírra.

A napló szerzője Csajkás Bódog, aki Szeged 18. századi egészségügyét dolgozta fel (Csajkás 1944; Csajkás 2011) egy kiváló monográfiában s a kolozsvári egyetem orvostörténeti intézetének megbízott vezetője volt 1944. november 1-étől, de akiről több mint egy fél évszázadon keresztül alig lehetett tudni valamit (Vö. Perjámosi 2011). Naplója olvasásához érdemes tudni, hogy az egyetem Szülészeti Klinikájára Haynal Imre orvoskari dékán nevezte ki 1944. október 9-i hatállyal, feltehetően a jelentős orvoshiányra tekintettel. Bár bizonyíthatóan Csajkás a szegedi Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikán sok időt töltött díjtalan gyakornokként és így jelentős gyakorlatra tehetett szert, de orvosi diplomája erősen megkérdőjelezett.

Nem volt tipikus, avagy rendszeres naplóiíró. A történelmi idők készítették írásra. Vésztérhes időben nem először ragadott tollat az események megörökítésének céljával. Egészen fiatalon 1918-ban tizenhat évesen, szabadkai lakosként örökölte meg a szerb bevonulást és az azt követő hónapokat (Perjámosi 2010). Nem napi rendszerességgel vezeti naplóját, és nem is mindent jegyez. Csak akkor ír, amikor felgyűlnek az események és a gondolatai, illetve valószínű akkor, amikor tétlenségre volt ítélve. Az is kitűnik, hogy nem személyes naplóról van szó, családjáról, várandós feleségéről, életkörülményeiről nem tesz említést. Vannak benne ugyan személyes érintettségű események, de jellemzően a személyén túli eseményeket örökíti meg s néhol ebben a történelmi időben önmagát. Érződik, hogy naplóját a jövőnek, az utókornak írja. Nem ismert, hogy ennek a rövid naplónak lettek volna előzményei és az sem, hogy folytatta volna. Feltehetően csak ebben a rövid időszakban írta naplójegyzeteit.

Folytatása feltehetően a Marosvásárhelyre költözés, az azzal kapcsolatos munkák és ügyintézés, az ebben az időszakban végzett jelentős, de fiókban maradt tudományos munkái, illetve lányának 1945 november 1-i születése miatt maradhatott el.

Csajkás Bódog 1946-ban családjával visszakerült Magyarországra és Sátoraljaújhelyen telepedtek le. 1949-ben gyomorvérzésben elhunyt. Csajkás Erdélyből távozásakor sok iratot, dokumentumot hozott magával, többek között a kolozsvári egyetem Orvostörténeti Intézetének hivatalos iratanyagát is. Felesége több mint fél évszázaddal élte túl és férje hivatalos és személyes irataiból, dokumentumaiból több évtizeden keresztül nagyon sokat megőrzött. Ezekkel és sok más 1916–1947 között keletkezett érdekes kultúr- és művelődéstörténeti értékű irattal együtt maradt fenn az alább első ízben közreadásra kerülő napló, melyre orvostörténeti kutatásaim során találtam és adta át nekem lánya Baintnerné Csajkás Felícia.

Csajkás Bódog naplója 1945-ből

A naplót Csajkás Bódog géppel írta. Az alábbiakban annak nyelvi formáját megtartva, de a korabeli gépirásból adódó ékezetek javításával kerül közreadásra. A naplót kísérő szerkesztői megjegyzéseket, kiegészítéseket, hivatkozásokat a szöveg eredeti egységének megtartása végett a szövegek közti jegyzetek mellőzésével, kizárólag lábjegyzetekkel egészítettem ki.

JÚLIUS

1945. július 7.

Mint a futótűz terjedt el a hír a klinikai telepen, hogy megegyezés jött létre Bukarestben a magyar egyetem kiküldöttei és a kormánytényezők között¹ és ennek eredményeképpen a magyar egyetem megfelelő hitelkeretet kap a Marosvásárhelyen meginduló orvosi kar számára kiszemelt épületek átalakítására. Ezt a hírt állítólag ma bementa a bukaresti rádió hírszolgálat. Annak ellenére, hogy a magyar egyetem orvosi karának Marosvásárhelyre való átköltöztetésének gondolata és lehetősége már napok óta szóbeszéd tárgya, mégis a mai erről szóló hír bénítólag hatott reánk.

A Marosvásárhelyre való költözés tekintetében eddig is igen megosztók voltak a vélemények. A magyar egyetem ügyeit intéző tényezők már régebben a legjobb megoldásnak találták az átköltözést s hangoztatták, hogy távol a román egyetemtől zavartalanul dolgozhat az orvosi kar és hogy Marosvásárhelyen majd kialakul a magyar Cambridge.

Ezzel szemben sokan vannak, akik az orvosi karnak Marosvásárhelyre költözködésében az egész magyar egyetem jövőjének bizonytalanságát látják. Nekem is ez a véleményem.

Sokkal helyesebbnek tartanánk, ha a magyar egyetem valamennyi kara Erdély fővárosában, Kolozsvárt maradna: akár közösen használva a jelenlegi épületeket, akár pedig a kijelölt épületekbe átköltözve. Tisztában vagyunk azzal, hogy a klinikáknak egy épületben való működése sok nehézséggel, és hatásköri összeütközéssel járna és bármennyire is hangsúlyozzák mind román, mind pedig magyar részről a demokratikus együttműködés készségét, az egy épületben való huzamosabb együttműködés nem lehet hosszú ideig zavartalan. Ideiglenes megoldásnak azonban mégis a legjobb az épületek közös használata. Természetesen mind a románok, mind pedig a magyarok minden erejükkel azon lennének, hogy ez az ideiglenes megoldás minél rövidebb ideig tartson, de legalább addig, míg a magyar egyetem klinikái részére kijelölt épületek beköltözhetőek és használhatóak lennének. A román és a magyar egyetem között eredményes tudományos versengés csak abban az esetben alakulhatna ki, ha mindkét egyetem megközelítőleg azonos feltételek mellett működhetnének. Természetesen a leghelyesebb az lenne, ha a jelenleg Nagyszebenben működő román egyetem² mindaddig Nagyszebenben maradna és a magyar egyetem a jelenlegi helyén addig dolgozhatna háborítatlanul, amíg a magyar egyetemnek kijelölt épületek beköltözhető állapotba kerülnek. Erről az igazán helyes megoldásról azonban jelenleg szó sem lehet, mert a román közvélemény türelmetlenül sürgeti a Kolozsvárról Nagyszebenbe kényszerült román egyetemnek mielőbbi Kolozsvárra való visszaköltözését. A magyar egyetem ügyeinek vitelével megbízott bizottság³ minden tőle telhetőt elkövetett abban a tekintetben, hogy a magyar egyetem addig használhassa az egyetemi épületeket, míg a számára kijelölt épületeket megfelelően átalakítják, de igyekezete hiábavaló volt. Később a kormányfő⁴ elgondolásának megfelelően javaslatot tett az egyetemi épületek közös, de ideiglenes használata tekintetében, de ez is eredménytelennek bizonyult. Az egyetemnek a kijelölt épületekbe való átköltözése is lehetetlenné vált, mert ilyen jelentős összeg folyósítását képtelen teljesíteni a román állam a jelenlegi kétségtelenül súlyos pénzügyi viszonyok között.

Erre magyar részről egyre gyakrabban kezdték hangsúlyozni a magyar egyetem orvosi karának Marosvásárhelyre való költözését és az átköltözés állítólagos előnyeit.

¹ Lásd erről: A bukaresti Miniszterelnökség döntése a Magyar Tudományegyetem Orvosi Karának Marosvásárhelyre történő helyezéséről. Bukarest, 1946. július 6. (Miniszterközi 1945; Erdély 1998: 94).

² A II. bécsi döntés után a kolozsvári egyetem újra magyar fennhatóság alá került. A román Ferdinánd Király Tudományegyetem Nagyszebenben és Temesváron működött tovább. Hivatalosan 1945 május–június folyamán tért vissza Kolozsvárra, valójában Kolozsvár szovjet megszállását (1944. okt. 11.) követő napokban már megjelentek az egyetem alkalmazottai.

³ A bizottság tagjai: Csögör Lajos, Demeter János, Jancsó Elemér. Lásd: A Magyar Egyetemet ideiglenesen vezető testület alapító dokumentuma. 1945. június 6. (Erdély 1998: 54).

⁴ Groza, Petru (1884–1958), Románia miniszterelnöke 1945 és 1952 között.

1945. július 9.

A magyar egyetem és vele együtt klinikánk sorsa teljesen bizonytalan. Rádiónk nincsen, a kolozsvári magyar nyelvű napilapok már harmadik napja nem jelennek meg papírhány miatt. Ezzel szemben az ókirályságbeli lapok, sőt még a Temesvarer Zeitung is megjelenik. Ezeknek híryanagát nem ismerjük és így a szállongó mende-mondákra vagyunk utalva.

A nyugat felől jövő orosz hadsereg különböző fegyvernemei már napok óta özönlenek végeláthatatlan oszlopokban. A városban a polgári lakosságot összezsúfolják lakásaikban és szinte minden házban beszállásolják magukat. A hírek szerint ismét lábrakapott az erőszakoskodás és fosztogatás. E hírek következtében igen nagy a nyugtalanság a lakosság körében és ez érthető is az őszi események után.

Még változatlanul tartja magát az a hír, hogy a Bukarestben tárgyaló magyar kiküldöttek megegyeztek az illetékes kormánytényezőkkal a magyar egyetemnek Marosvásárhelyre való végleges elhelyezése ügyében. A kormány állítólag félmilliárd lej hitelt engedélyezett a marosvásárhelyi átalakítási munkákra s ennek következtében a munkák sürgősen meg is kezdődnek. Az egyetem hivatalos tényezői azonban a költözködési kérdéstről mindeddig még nem nyilatkoztak.

Egyelőre annyi bizonyos, hogy a klinikai gazdasági hivatal, amelyet már románok vezetnek, egyre-másra küldözgeti a klinikáknak a különböző szigorú utasításokat és talán ki sem kell azt a körülményt emelnem, hogy román nyelven. A betegek felvétele elé annyi akadály gördül, hogy maholnap szinte lehetetlen lesz beteget felvenni. A szülők számának rohamos csökkenése is szerintem csak azzal magyarázható, hogy a szülők a klinikai helyzet bizonytalansága miatt nem mernek jelentkezni.

Az intézetben működő nagyszabású román adjunctus, Capriora⁵ ma délelőtt kiadta az utasítást, hogy a mai naptól kezdve az orvosi adminisztráció román nyelven folyik. Megkaptuk a román nyelvű szüléstörténeteket és nőgyógyászati kórlapokat. A nyomtatványok fejlécén a következő felírás olvasható: Universitatea Regele Ferdinand I.⁶ Ez már határozott haladás, mert az iroda által vezetett beteglapokon a fejléc az volt: Clinicile Universitare din Cluj. Klinikánk orvosi kara szó nélkül vette tudomásul ezt a rendelkezést. Mindenki fásultan veszi tudomásul az újabb fejleményeket és mindenki várja azt a minden bizonnyal nem távol eső időpontot, amikor a magyar egyetem személyzetét kiteszik az utcára.

Sok magyar ember ajkáról hallani egyre gyakrabban azokat az elkeseredett szavakat, amelyeknek lényege, hogy a magyarság vezetői nem viselik szívükön a magyar egyetem és személyzetének sorsát. Sokszor súlyos vádak is hangzanak el ellenük. Klinikánk bizalmija ma azzal a kijelentéssel lepett meg minket, hogy nem bolond fizetés nélkül tovább dolgozni.

A nyomor és a bizonytalanság egyre nagyobb, a klinika kétségbeesett alkalmazottai már nem sokat törődnek kötelezettségeik s munkájuk pontos ellátásával; egyedül a klinika orvos személyzete látja el pontosan a munkáját, mint eddig. A munka azonban napról napra kevesebb s maholnap már ott tartunk, hogy annyi orvosa lesz a klinikának, mint amennyi betege. A klinika betegei is észrevették a klinikán uralkodó kedvetlen és rendszertelen munkát és most már nemcsak az orvosi munkadíj kifizetése nélkül, hanem a betegápolási költségeket is kiegyenlítően hagyják.

1945. július 10.

Elvégeztetett! A 73 esztendővel ezelőtt megalakult Ferenc József Tudományegyetem a tegnappal megszűnt élni. Jogi formaság szerint már hónapokkal ezelőtt az élete és tegnapig legalább a szelleme élt. A tavaszon kelt román királyi dekrétum szerint már halott volt az egyetem és ugyanazon rendelet új, magyar tannyelvű egyetemet létesített, amelyet ugyan nem az egyetemi tanács irányított, mert az egyetemnek ezidő szerint legfeljebb néhány tanára van, akiket a közoktatásügyi miniszter nevezett ki. Az egyetem különböző intézeteit eddig részben a régi professzorok, részben a megbízott vezetők vezették, de az egyetem betöltötte hivatását,

⁵ Capriora, Dumitru (1904–1985), később, 1956–1967 között a Szülészeti és Nőgyógyászati tanszék vezetője lett.

⁶ Kiemelések a szerzőtől.

amennyiben azt a súlyos viszonyok között betölthette. Megszámlálták csontjait és köntösére sorsot vetettek. Ez történt eddig. Hosszú időn keresztül készültek a leltárak és számba vették az egyes intézetek használati tárgyait és felszerelését. Külön választották azokat a tárgyakat, amelyeket a második bécsi döntés után a magyar állam szerzett be és legalább elméletben megosztottak a tárgyakon.

Tegnap este ült össze tanácskozássra az orvosi kar tanári testülete. Részleteket eddig még nem tudunk az ülésről, de már annyi kiszivárgott, hogy az orvosi kar- rövidesen Marosvásárhelyre költözik. Ezzel azután beteljesedett a mi sorsunk is. Mára azután megérkezett az egyetemet vezető ideiglenes bizottság elnökének⁷ átirata is az egyes intézetekhez, s ez felhívja az intézetekben jelenleg szolgálatot teljesítőket, hogy amennyiben a kolozsvári magyar tannyelvű egyetem tanára, adjunctusa, tanársegédként való alkalmazást kívánnak, hogy eziránti kérelmét holnap d.e. 11 óráig adják be a rektori hivatalhoz.⁸

Az átirat azt jelenti, hogy már megszűntünk az egyetem alkalmazottai lenni. Tegnap volt pontosan 9 hónapja annak, hogy a szülészeti klinika szolgálatába léptem⁹ és ha visszatekintek erre az időre, csak büszkeséggel tehetem azt. Ezen idő alatt csekély, de többnyire semmi fizetésért kartársaimmal együtt nem csekély munkát végeztem. Megadással viseltük a nyomorgás, a fázás és a fokozott munka minden nehézségét. Munkánkért csaknem semmi ellenszolgáltatást nem kaptunk, de dicséretet sem vártunk. Most azonban mindannyiunknak rosszul esik, hogy senkinek nem volt szava, amely legalább az elbúcsúzás pillanatában könnyebbé tenné az utcárátkelésünket. Pénz nélkül és biztató szó nélkül mehetünk a bizonytalanságba!

Bizonyos az, hogy mindezt a keserves sorsot egyedül a magyar egyetem ügyeit intéző bizottságnak köszönhetjük. Nem intézték kellő előrelátással az egyetem és személyzetének ügyeit. Elkeseredésünket csak fokozza az a körülmény, hogy a Marosvásárhelyre költözés még mindig nem teljesen bizonyos, mert az állam csak 250 millió lej folyósítását ígérte meg,¹⁰ ami pedig édes-kevés. Ezenkívül az orvosi kar számára kijelölt épületek még nem állnak üresen és pillanatnyilag senki sem tudja, hogy milyen méretű és minőségű átalakításokra van szükség. Ezzel szemben 10 nap múlva el kell hagynunk a klinikák épületeit és még hozzávetőleg sem tudjuk, hogy mikorra fejeződnek be a marosvásárhelyi átalakító munkálatok. Így persze azt sem tudjuk, hogy a klinikák épületeiből hová kerülünk!

1945. július 11.

A tegnapi nyugtalanságot és bizonytalanságot mára már valamivel nyugodtabb és bizonyosabb érzés váltotta fel. Tegnap a klinika személyzete révedezve, szótlanul suhant végig a folyosókon, mindenki igyekezett a munkáját minél hamarabb ellátni, hogy azután mihamarabb visszatérhessen szobájába mérlegelni a jelent és a jövő eshetőségeit.

Ma reggel megjelent a Világosságban¹¹ Csörgör Lajos¹² hosszú nyilatkozata a Bukarestben folyt tárgyalások eredményeiről. Most már bizonyos, hogy az orvosi kar Marosvásárhelyre kerül s amíg a munkáját ott megkezdheti, addig a román egyetem intézetei munkahelyet biztosítanak a magyar egyetem személyzete számára. Megnyugtatónak látszik az is, hogy az elmaradt illetményeknek legalább egy részét az egyetem minden alkalmazottja tekintet nélkül állampolgárságára megkapja. Ez utóbbi különösen megnyugtató, hiszen utoljára

⁷ Vö. Csörgör Lajos

⁸ Lásd: 13/1944-45. sz. irat. Csörgör Lajos: A Kolozsvári Magyar Tudományegyetem rektori hivatala. Kelt: Kolozsvár, 1945. július 9. Közli: (A kolozsvári 1990: 102).

⁹ Csajkás Bódogot Haynal Imre orvoskari dékán nevezte ki az egyetem Szülészeti Klinikájára 1944. október 9-i hatállyal.

¹⁰ Néhány nappal később, július 12-én jelent meg a Világosságban: „Dr. Groza Péter miniszterelnök azonnal intézkedett, hogy a kolozsvári tudományegyetemek számára rendelkezésre álló összeg fele, 250 millió lej utaltassék ki a magyar tudományegyetem épületeinek rendbehozatalára és berendezésére.” (Miniszterközi 1945).

¹¹ U. o., A naplójegyzet napja a gépiraton egy nappal korábbi, mint az említett cikk megjelenésének időpontja. Valószínűleg Csajkás egy-két nappal később vethette papírra gondolatait, feljegyzéseit.

¹² Csörgör Lajos (1904–2003), fogorvos, orvosi szakíró. 1944-től egyetemi tanár. A II. vh. után Kolozs megye alispánja és a Magyar Népi Szövetség (MNSz) egyik vezetője. Az egyetem szervezőbizottságának elnöke. 1945–1948 között a Bolyai Tudományegyetem, majd 1948–1949 és 1964–1967 között a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyászati Intézet rektora.

az áprilisi illetményt kaptuk kézhez. Ez főként azért megnyugtató, mert eltekintve az október, november és december hónapokról elmaradt illetékektől a román állam még újabb három havi illetménnyel adós nekünk: május, június és július hónapokra. Az ellen már nem is merünk zugalódni, hogy amikor a romániai egyetemek tanársegédeinek illetményei jelenleg 8,000 lej tesznek ki, addig mi havi 3200 lej elmaradt illetménynek örülünk, amelyet csak meg ígértek!

Ott tartunk már, hogy örülünk annak, ha megígérik igazságtalanul alacsonyra megállapított és hónapokon keresztül elmaradt, de érte becsületesen megszolgált illetményeink folyósítását. Örülünk annak, ha megnyugtatóan azzal, hogy nem kerülünk ugyan ki az utcára addig, amíg klinikánk majd egyszer megkezdheti működését Marosvásárhelyen. Örülünk végül annak a reménységnek is, hogy esetleg felvesznek az egyetem alkalmazottai sorába egy későbbi, de bizonytalan időpontban.

Ma délelőtt megírtam curriculum vitae-et, összeállítottam tudományos irodalmi tevékenységemet s megszövegeztem a román közoktatásügyi miniszterhez benyújtandó kérvényemet is s abban azt kértem, hogy a magyar tannyelvű egyetem orvostörténeti tanszékén rendszeresítendő konferenciári¹³ állást velem töltsen be. Ezt első sorban Prof. Bologna¹⁴ biztatására tettem meg. Tegnap este keresett fel s bizalmasan közölte velem, hogy Jancsó Elemérrel¹⁵ történt beszélgetése során ő felajánlotta Jancsónak, hogy Jancsó Bélát¹⁶ szívesen alkalmazza tanszékén tanársegédnek. Erre Jancsó diplomatikusan annyit jegyzett meg, hogy ő szívesebben látná öccsét a magyar egyetem szolgálatában. Mire Bologna nem feszegette tovább az ügyet. Velem viszont bizalmasan közölte, hogy Jancsó még most nem rendelkezik olyan tudással és munkássággal, amely őt érdemessé tenné a tanszékre. Véleménye szerint egyedül az én személyem az, amely az orvostörténeti tanszék előadójának megfelelő. Egyebekben pedig minden tőle telhető támogatást megígért. Ezek után azután elhatároztam, hogy beadom kérésemet.

Sokat és kedvvel dolgoztam az orvostörténelem területén, a vágyam valóban az volt, hogy egyszer csak hozzájuthatok legalább a magántanári képesítéshez. Most talán Isten segítségével hosszú esztendőök fáradságos munkája után elérem régen óhajtott célomat s taníthatok. Ma reggel egyébként beszéltem Csögörrel, aki azt a tanácsot adta, hogy adjam be kérvényemet. Ők a magyar egyetemre kértek konferenciári állást az orvostörténelemből. Életem legboldogabb pillanatának egyike lenne, ha a magyar egyetemen ezt az állást én kaphatnám meg.

Csak segítsen meg az Isten!

1945. július 15.

Megörökítésre érdemes egyik betegünk kórtörténete azért is, mert Cosereanu tanársegéd orvosi felelősséget emlegetve kifogásolta ennek a betegnek a kezelését. Ebben a felfogásban indítóoka azonban csak az lehet, hogy a beteg történetesen román.

E hó 9-én reggel fél 10 órakor felvételre jelentkezett Dinea Vasilné sz. Copaci Joanna 35 éves, kolozsvári, Porcellán-utca 36. sz. alatt lakó beteg. Elmondta, hogy 5 napja állandó vizeletszivárgást érez a hüvelyéből. Utolsó rendes havi baja január 18-án kezdődött. Állítása szerint egy napja darabos és folyékony vér távozott a hüvelyéből és azóta görcsös jellegű alhasi fájdalmai vannak. Két napja lázasnak érzi magát és egy napja nem

¹³konferenciári = előadó

¹⁴ Bologna, Valeriu Lucian (1892–1971), orvostörténész, bőrgyógyász, dermatológus, a kolozsvári és az onnan 1940-ben Nagyszebenbe költöző, majd visszatérő román egyetem orvostörténeti tanszékvezető tanára 1932–1962-ig. Magyarbarátságát és a magyarok viszonzóerét tükrözi, hogy 1971-ben Wessprémi Emlékéremmel tüntették ki. Ebben az időben jó barátságot kötött Csajkás Bódoggal, több közös fotó is készült kettőjükéről.

¹⁵ Jancsó Elemér (1905–1971) irodalomtörténész, szerkesztő. 1945-től a Bolyai Tudományegyetem magyar irodalom tanszékvezető professzora. Jancsó Béla öccse. Ebben az időben a Magyar Egyetemet ideiglenesen vezető testület tagja, az irodalom- és bölcsészettudományi kar megbízott vezetője.

¹⁶ Jancsó Béla (1903–1967) orvos, szépíró. Mint orvostörténész Valeriu Bologna tanítványának számít. 1940–1944 között a kolozsvári Ferencz-József Tudományegyetemen az Orvostörténeti Intézet tanársegéde, a valóságban hivatalos vezetői helyett annak irányítója. Ebben az időben hadifogságban volt.

érez magzatmozgásokat. Előljáróban már most megemlítem, hogy a beteg anyja szülésben halt meg. Egyébként az asszonynak eddig két szülése volt és gyermekágyai normálisak voltak. Egyik gyermeke él, a másik 9 hónapos korában halt meg ismeretlen betegségben.

Az asszonyt megvizsgáltam és nála kb. VI. hónapos terhességet találtam, méhszája mintegy ujjkúpnyi volt és a hüvelyben részben alvadt és részben barnásan elszíneződött vért találtam. A méhmagzat előlfekvő része a medence bemenete felett jól elmozdítható volt. A méhet összehúzódott állapotban találtam, magzati szívhangot azonban nem hallottam. Diagnosisom abortus incipiens volt. Amint az ilyenkor szokásos, szigorú ágynyugalmat, a hasra vizes borogatást, Troparin és corpus luteum készítményt írtam elő. A beteg az I. em. 49-es kórterembe került. A nap folyamán nem volt hőemelkedése és csak este felé indult meg nála kisebb vérzés.

Az asszonyt másnap megvizsgálta Caprioara szebeni adjunctus és a vizsgálat után közölte velem, hogy az ő diagnosisa egyezik az enyémmel. Ő Toparint, Rectidont és Pyramidonos végbélkysmát rendelt. A beszélgetés során szóba került, hogy amennyiben a vérzés erősebb lesz, metreurynter felvezetése, esetleg lábrafordítás jön szóba. Ugyanakkor kijelentette, hogy a beteget saját betegének tekinti. A beteget egyébként Krisár dr.¹⁷ észlelte az asszony férjével történt megbeszélés alapján. Krisár tovább adta a Troparint. Megfigyelése szerint 10-én az asszonynak fájdalmai voltak jobb oldalon a köldök és a szeméremcsont közötti területen, méhén összehúzódásokat észlelet. Csekély vérzése is volt.

11-én Krisár közlése szerint az asszony nem vérzett, fájásai megszűntek. Este felé azonban erős folyékony és darabos vérzés indult meg, amit a szolgálatos Borbáth tanársegéd¹⁸ és Kompó dr.¹⁹ észlelt. Az asszony ekkor 1 amp. Glanduitrint kapott.

12-én szolgálatos voltam, a rendes napi beteglátogatások során csak egészen felületesen foglalkoztam az osztályomon fekvő asszonnyal s láttam, hogy kisebb vérzése van. Tekintettel arra, hogy Caprioara betegének tekintetem, nem tettem rendelést, nem akartam az ő gyógyító tervébe beleavatkozni. 17 órakor Krisár jelentette, hogy a vérzés erősödik az asszonynál. Caprioarat keresttem, de sehol sem találták a házban és ekkor elhatároztam, hogy metreuryntert helyezek fel. A méhszáj tágítása Hegarral nehezen ment a heges és merev méhszáj miatt s ezért laminária felhelyezésre határoztam el magam. A laminária felhelyezése alatt alig vérzett az asszony, sőt a felhelyezés után teljesen megszűnt a vérzés. Késő este megnéztem az ugyanazon kórteremben fekvő egyik betegemet s ezzel együtt megnéztem, hogy hogyan érzi magát a szóbaforgó asszony. Megkérdeztem tőle, hogy mikor nézte meg őt Caprioara. Kérdésemre azt a választ kaptam, hogy nem volt nála.

13-án délelőtt ismét keresttem Caprioarát, mert szerettem volna vele közölni, hogy a laminária felhelyezése után most már időszerűvé vált a metreurynter felvezetése. Az asszony egyébként nem vérzett, hőemelkedése nem volt. 13 órakor a lamináriák eltávolítása után felvezettük a 24-es számú Hegarig való tágítás után a metreuryntert. Az asszony alig vérzett és a felhelyezés után ez a csekély vérzés is megszűnt. Az asszony a szülőszobában maradt, 1 amp. Glanduitrint kapott és a metreuryntert fél kilós súllyal megterheltük. 15 óra tájban a szülőszobában voltam, egy szülést vezettem le, közben megnéztem az asszonyt is. Közepes erősségű fájásai voltak, 19 óra tájban Krisár közölte, hogy a metreurynter megszületett és az asszony fájásai igen gyengék, ezért 3 órán keresztül óránként 0.20 gr chinint rendelt az asszonynak és a negyedik órában 1 amp. Glanduitrint akar adni.

¹⁷ Krisár Zoltán (1914–1990) orvos, sebész. A bp. II. sz Sebészeti Klinikán, majd a dési kórházban dolgozott. A II. vh. után visszakértült Nagyváradra, ahol a közkórház Sebészeti Osztályát vette át.

¹⁸ Borbáth Andor (egyres forrásokban: Endre) (1912–2000) orvos. Ebben az időben a kolozsvári Szülészeti- Nőgyógyászati Klinikán tanársegéd, majd a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetben dolgozott. 1970-től egyetemi tanár. 1963–1965 között adjunktusként, majd 1970–1977 között professzorként vezeti a Marosvásárhelyi Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikát.

¹⁹ Kompó István (1920–2013) orvos. A Ferenc József Tudományegyetemen szerezte orvosi diplomáját. 1943–1945 között a kolozsvári Szülészeti-Nőgyógyászati Klinikán, majd 1945–1948 között a Marosvásárhelyi Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikán asszisztens. 1948-tól tanár. 1963–1983 között a szászrégeni kórház nőgyógyász főorvosa.

14-én értesültem arról, hogy Caprioara elutazott Szebenbe, de az asszony további kezelését illetően nem hagyott hátra utasítást. 9 óra tájban közölte velem a szülészobás Váradiné madame, hogy a beteg hőmérséklete 39,2-re emelkedett. Ekkor az asszonyt áttették a 48-as kezelőbe, amelyet lázas szülészobának használunk. Az asszony fájásai gyengék voltak, ezért ismét chinint és Thymophysint kapott. 17 óra tájban értesítettek, hogy az asszony halott magzatot szült és erősen vérzik. A méh rosszul összehúzódva egészen puha volt, az asszony erősen vérzett. A méh a dörzsölés, Glanduitrin és Secoin forte adása ellenére tovább vérzett, ekkor az aorta ujjal való leszorításához folyamodtunk, mire a vérzés elállt. Az érlökés ekkor alacsony hullámú és szapora volt. Cardiazolt, Coramint és Coffeint adtunk neki. Mivel a méhlepény másfél óra múlva sem távozott, hívtak és ekkor elhatároztam, hogy a lepenyt kézzel választjuk le, s utána a vér pótlására élettani konyhasóoldatot adunk bőr alá, majd pedig transfusiot végzünk. Az asszonyt a műtőasztalra helyeztük úgy, hogy feje mélyebben legyen, mint a teste. Megkezdjük a konyhasó adását. A feltárás során láttam, hogy a méhlepény egy része a méh nyakcsatornájában van. Abortusfogóval, csavaró mozgással egy részét sikerült is eltávolítani a feltűnően puha méhnyakból. A tompa Bumm-curette-tel méhlepényrészletek kerültek elő, az asszony ezalatt alig vérzett. A méhlepény érezhetően a méh elülső felszínén tapadt. A méhszájban megjelent lepenyrészleteket abortusfogóval igyekeztem eltávolítani, de éreztem, hogy ez nagy ellenállásba ütközik, mert szívósan tapad. Az eltávolítás során az volt az érzésem, hogy a lepennyel együtt méhizomdarabokat távolítok el. A lepeny további eltávolításától elálltam részben azért, mert a méh üregéből vérzés nem volt, részben pedig azért, mert placenta adhaerensre, illetőleg placenta accretára gyanakodtam, amikor is csak totalis uterus extirpationak van helye. Közben fokozódó szívgyengeség jelei mutatkoztak, de jelentkezett az acut anaemia is. Ekkor Lőrincz²⁰ adjunctus tanácsát kértük ki. Ő megállapította, hogy a méh falából hiányoznak ugyan darabok, de a méhen áthatoló sérülés nincsen és az asszony nem is vérzik. Dührsen szerint tamponálta a méhüregét és mintegy 150 ccm vért ömlesztettek át gyűjtőér kidolgozás útján. Átömlesztés közben állt be a halál, annak ellenére, hogy minden emberileg lehető megtörtént az asszony életének megmentése érdekében. Mindez tegnap este történt, de Cosereanu ma egy román asszonnal szemben elkövetett súlyos mulasztásként említette az esetet. A hangsúly természetesen a román asszonyon van!

1945. július 16.

A klinika ügyei egyre bonyolódnak, helyzetünk pedig napról napra nehezebb lesz a klinikán. A klinika épületében tartózkodó szebeni tanársegéd, Cosereanu egyre jobban bele szól a klinika ügymenetébe, úgyhogy a magyar klinika létezése legfeljebb papíron van, valóságban nincs.

Ma reggel Lőrincz adjunctus utasítására a 48-as kórterem egyik nőbeteg ápolójától Berger dr²¹. vért vett Wassermann-reactiohoz. A nő két nappal ezelőtt kb. hat hónapos macerált magzatot szült s felmerült ezzel kapcsolatban a lues lehetősége. A román nő a vérvétel ideje alatt torka szakadtából ordított, mint ahogyan 4 nappal ezelőtt ordított, amikor a felvétel előtt feltárással meg akartam vizsgálni. Az ordítózásra bement a kórterembe a román tanársegéd és felelősségre vonta Bergert, nem éppen a legudvariasabb hangnemben a kórterem betegeinek füle hallatára. Berger kihívta Cosereanut a folyósóra és kikérte magának a durva hangnemet, amelyet a betegek előtt használt.

Egyébként ma délelőtt 11 óra tájban, küldte át a gazdasági hivatal a klinika nem kinevezett és nem orvos tagjainak szóló felmondásokat július 31-ére. A személyre szóló felmondások dicsérettel emlékeznek meg a személyzetnek a nehéz időkben teljesített munkájáról és egyben lehetőséget csillantat fel az új magyar egyetemre való felvétel ügyében, amennyiben közli, hogy alkalmaztatásuk iránti kérelmüket beadhatják. A

²⁰ Lőrincz Ernő András (1900–1985) orvos, szülész nőgyógyász. Budapesten végzett. 1932–1940 között a miskolci Bábaképző tanára, 1940–1944 között a Ferencz-József Tudományegyetemen adjunktus, majd 1945 májusától átvette a kolozsvári Szülészeti-Nőgyógyászati Klinika mindennapi irányítást. 1946–1963-ig a Marosvásárhelyi Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikán egyetemi tanár és a klinika igazgatója.

²¹ Berger Béla (1918–1992) ebben az időben a Szülészeti-Nőgyógyászati Klinika gyakornoka. Később a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet tanára.

személyzet egy része nem akarja átvenni a felmondást, ennek természetesen semmi célja nincsen. A másik rész csak abban az esetben akarja tudomásul venni a felmondást, ha előbb a hátralékos illetményeket megkapják. Nem nagyon hiszem, hogy a jól megérdemelt és elmaradt illetményeket valamikor is kézhez kapják. Egyesek a szaktanácshoz, illetőleg az üzemi bizottsághoz akarnak fordulni segítségért, mások viszont az orosz parancsnokságot akarják felkeresni ebben az ügyben.

Bármiként is alakuljon a felmondás ügye a jövőben, egy bizonyos, hogy a napokban várható az orvosszemélyzet felmondásának kikézbésítése is. Szomorú tény, hogy ma a klinikánk 20 alkalmazottja válik kenyértelenné és 31-én hajléktalanná. Helyzetüket csak súlyosbítja az, hogy az egyetem 3 havi illetményükkel tartozik nekik és jelenleg pénz nélkül állnak. Egy garas nélkül, állás nélkül és végül fedél nélkül maradni a legkétségbeesőbb állapot! Azt viszont mindenki tudja, hogy a Marosvásárhelyen a bizonytalan jövőben megnyíló klinikákon való esetleges alkalmazás reményével nem lehet jóllakni és a mai rettenetes lakásviszonyok között nem lehet fedél nélkül maradni, még ha kánikula van is most!

A klinika minden alkalmazottja kétségbeesett, hangtalanul és lehorgasztott fejjel jár mindenki a folyosókon; egyiknek sem lehet a szavát hallani. A bizonytalan jövő gondjai mázsás súllyal nehezednek vállalkra. Ugyanakkor negyedik napja hangos a város. Zeneszóval, dalolva vonulnak a városon keresztül a nyugat felől özönlő orosz csapatok, éjjel-nappal szakadatlanul. Ők a háború örvendező győztesei, mi pedig a szomorú vesztesei! Ők boldogan készülődnek az otthonba, mi pedig kétségbeesve készülődünk elhagyni az eddigi otthont, amely az utolsó hónapok zűrzavaros körülményei között legalább személyi biztonságot adott, ha emberhez méltó megélhetést nem is!

1945. július 17.

Bizonytalan helyzet, örökös várakozás az életünk. Nem tudjuk, hogy mit hoz a holnap, maradunk-e és meddig maradhatunk a klinikán. Természetesen a nyugtalanság sok rémhírnek lesz a szülőanyja. Ezeket az ellenőrizhetetlen híreket az ember a hangulatának megfelelően hiszi vagy nem hiszi. Ha nagyon kétségbe vagyunk esve, akkor inkább azokat a híreket hisszük el, amelyek a jobb jövő reménységét táplálják. Viszont ha jobb a hangulatunk, akkor meg inkább hajlunk a pesszimizmusra. Néha azután megesik az is, hogy nem hisszük el sem a jó, sem pedig a rossz híreket!

Cosereanu megbánta tegnapi viselkedését s tegnap az esti órákban bocsánatot kért Bergertől. Ma reggel ismét szelíd volt mint a kezes bárány, tetszett neki, hogy egy méhelőeséses beteg műtétének elvégzését átengedtük neki és bemutathatta Prof. Grigoriu²² módszerét. Dél felé azonban ismét az ördög bújt belé. Lázongott a magyarok sovinizmusa miatt, amiért az ambulanciát vezető román kolléga által felvett betegek román nyomtatványon felvett kórlapját mi nem vezetjük tovább, hanem újabb magyar nyelvű kórlapot állítunk ki és azt magyarul vezetjük tovább. Ehhez meg is van minden jogunk, hiszen mi, a magyar egyetem alkalmazottai vagyunk s a magyar egyetem emberei csak magyar nyelven vezethetik a kórlapokat annál is inkább, mert pl. én egyetlen hangot nem tudok románul.

Ma kézbesítették ki címemre, az egészségügyi tisztogató bizottságnak írását, amely szerint purifikálásra kerülök holnap délután 6 órakor több orvostársammal együtt. A bizottság idézése megjelent a Világosságban²³ is azzal a szokásos kísérő szöveggel, hogy aki politikai és népellenes magatartásunkra vonatkozólag adatokat tud, az közölje a bizottsággal. A szerencsenmosdatás velem ezúttal másodszor történik, mert egyszer már valamikor decemberben átestem rajta. Remélhetőleg azóta nem keveredtem rossz hírbe! Ellenőrizhetetlen jó

²² Grigoriu, Cristea (1883–1951) 1919-től a kolozsvári román nyelvű egyetem Szülészeti és Nőgyógyászati tanszékének első s egyben alapító tanszékvezetője.

²³ A naplójegyzet napja a gépiraton itt is egy nappal korábbi, mint a Tisztogató Bizottság felhívásnak megjelenése a Valóságban. Valószínűleg a 17-i nap eseményeit Csajkás másnap vetette papírra, de még a bizottsági megjelenés előtt. Ezért hivatkozhatott a megjelent cikkekre. Az egészségügyi Tisztogató Bizottság előtt az alábbi orvosoknak kellett megjelennie: „*dr. Orbán István, dr. Frank Ernő, dr. Simon Imre, dr. Szerémy Lajos, dr. Kotzián Lenke, dr. Ujváry Imre, dr. Gréppályi András, dr. Henter Kálmán, dr. Lázár Elek, dr. Puskás György., dr. Csajkás Bódog és dr. Bornemissza Pál*” (Tisztogató 1945).

hírek vannak forgalomba, amelyeket jól esik igaznak hinni. Állítólag Groza román miniszterelnök a londoni rádió híradása szerint – a napokban találkozott Kürtös határállomáson a magyar Gyöngyösi miniszterrel.²⁴ A találkozón állítólag Groza felajánlotta, hogy egyezzenek meg a két nép még a potsdami értekezlet előtt területi tekintetben s egyben önként felajánlotta Arad, Temes, Bihar megyék átengedését, ha ellenszolgáltatásként Magyarországot lemond erdélyi igényeiről. Erre állítólag azt válaszolta a magyar miniszter, hogy ő bízik a győztes hatalmak igazságosságában és nagylelkűségében, de előre nem mond le semmiről. Jó volna tudni, hogy igaz-e ez a hír!

A magyar egyetem részére kiszemelt sétatéri leánygimnázium²⁵ épületében már napok óta folynak az átalakítások s úgy állt a dolog, hogy a rektori hivatal ma át is költözködik oda.

A hírek szerint tegnap az oroszok látván a kitakarított épületet, nagyon megörültek neki, azonnal be is költöztek mondván: harasov, harasov! Állítólag ugyanígy jártak a románok azzal a nehezen összeállított vasúti szerelvényvel, amely a szebeniek hozta volna Kolozsvárra: az oroszok lefoglalták a maguk részére! Vajon az oroszok mindezt szándékosan csinálták avagy sem?

AUGUSZTUS

1945. augusztus 1.

Lőrincznek Cosereanuval kötött megegyezése szerint a klinika orvosainak és madámjainak ma estig ki kell hurcolkodniuk eddigi lakásaikból és el kell foglalniuk a számukra kijelölt szobákat. Reggel 9 órakor már megtörtént minden előkészület a hurcolkodásokra. Ekkor megjelent a klinikán a lakáshivatal egy és a szebeni egyetem több kiküldötte, valamint az egyetemi szakszervezet üzemi bizottságának két tagja. Amint ezt megtudtam, azonnal lementem a hirtelen összeszedett kartársakkal a könyvtárba, ahol Lőrincz márt tárgyalta a megjelentekkel. Lőrinc megjelenésünk alkalmával kijelentette, hogy ő senkit sem hivatott s nincs is, szüksége a kartársak megjelenésére. Kompó és én egyszerűen nem vettük tudomásul Lőrinc e nyilván sértő kijelentését, hanem ott maradtunk. A lakáshivatal kiküldötte éppen jegyzékbe foglalta az orvosokat s egyben kijelentette, hogy részükre haladéktalanul gondoskodik üres lakásokról és bútorozott szobákról. A szebeni egyetem egyik embere kijelentette, hogy a rövidesen megérkező szebenieknek minden klinikai helysége szükségük van, ennek következtében az orvosok és a madámok a legrövidebb időn belül hagyják el a klinikát. Mivel a klinika részéről ezen kijelentés ellen senkinek [nem] volt egyetlen szava sem, kénytelen voltam magam szóvátenni, hogy a klinika átadása alkalmával²⁶ a magyar egyetem intéző bizottságának nevében Csögör közölte, hogy a magyar klinikák mindaddig a helyükön folytatják működésüket, amíg a számukra kijelölt helyekre költözhetnek. Megemlítettem azt is, hogy a szebeni egyetem rektora klinikái és intézetei vezetőihez intézett és fordításban velünk is közölt átiratában közölte, hogy a magyar egyetem tan-, technikai és segéd személyzete a román egyetem helyiségeiben folytathatja működését. Ezenfelül hasonló szóbeli megállapodás jött létre június utolsó napjaiban Popovics²⁷ [sic!] és Lőrincz között. Mindezek alapján kijelentettem, hogy az intézkedés, hogy a magyar klinika személyzete hagyja el klinikai szobáit egyrészt szószegés, másrészt pedig ellenkezik az emberiességgel. A szebeni egyetem egyik jelenlévő kiküldötte vitázni kezdett e kijelentésem miatt velem s a használt hangneme nélkülözött minden udvarias formát, amit különben az ilyen emberektől el

²⁴ Gyöngyösi János (1893–1951) politikus, Kiszgazda-párti parlamenti képviselő, lapszerkesztő. Ebben az időben Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányának külügyminisztere.

²⁵ A kolozsvári sétatéri leánygimnázium eredetileg a Marianum katolikus leánynevelő intézet volt a Ferenc József (később Regele Ferdinand, ma Horea) úton. Az épületet, annak államosítása után a Bolyai Egyetem kapta meg. Jelenleg a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara működik itt.

²⁶ Lásd erről: A Kolozsvári Tudományegyetem Szülészeti-Nőgyógyászati Klinikája vezetőjének levele a kolozsvári Magyar Egyetem intézőbizottsága elnökének. Tárgy: A szülészeti-nőgyógyászati klinika átvételéről jelentés. Kolozsvár, 1945. június 29. Közli: (A kolozsvári 1990: 110).

²⁷ Lásd Popovici, Traian (1894–1952) a Szülészeti és nőgyógyászat tanszék vezetője 1946–1952 között.

sem kell várunk. Végül is ott hagytam őket. Ugyanakkor elküldtem feleségemet²⁸ Mátyás prof.-hoz²⁹, hogy jöjjön velünk illetékes helyen panaszt tenni ebben az ügyben. Mátyás félretéve minden egyéb ügyét küldöttségileg elvezetett minket a kommunista párthoz. Meg kell jegyezni, hogy az orvosok közül nem volt a küldöttségben Borbáth, Lőrincz, Berger, Krisár, Tamás³⁰, a medikusok közül Boga³¹ és Málnási³². Küldöttségünket Dr. Goldberger³³ fogadta és kérte, hogy sérelmeinket írásba foglalva haladéktalanul juttassuk el hozzá. A panaszirat rövid tartalma az volt, hogy 4 hónap óta nem kaptunk fizetést és a nagy drágaság miatt nemcsak eladósodtunk, hanem lassan eladogatjuk kevés értékünket is. Ennélfogva hiába utalna ki a lakáshivatal szobákat, illetőleg lakásokat, mert nincs pénzünk a hurcolkodásra, még kevésbé lakbérre. Kértük, hogy a kommunista párt intézkedjék abban a tekintetben, hogy mindaddig míg a magyar egyetem szülészeti klinikája a számára kijelölt helyet el nem tudja foglalni, addig 1. háborítatlanul maradassunk lakásainkban; 2. zavartalanul dolgozhassunk munkakörünkben; 3. megszolgált illetményeinket minden egyéb körülménytől függetlenül kapjuk kézhez; 4. adjon a központi konyha részünkre élelmezést elmaradt illetményeink terhére. A panasziratot nem írta alá az orvosi személyzetből Berger, Tamás és a medikusok közül Boga. Az iratot két madámmal együtt elvittem a kommunista párthoz és most azután szorongva várjuk, hogy lesz-e eredménye és ha lesz, akkor mi. Egy bizonyos, hogy a fiatal orvosi nemzedék gyáva és nem meri a maga kis bőrét kockáztatni mindnyájunk közös érdekéért, de szereti látni, ha az ő érdekeikért más teszi kockára a bőrét.

1945. augusztus 11.

Már 10 napja elmúlt, hogy a klinikán[ak] egész személyzete kénytelen volt beszüntetni a klinikai munkát s így a magyar személyzet tétlenségre kárhóztatva kénytelen élni. Más veszedelem is fenyeget minket: a román klinika tagjai úton-útfélen azt hangoztatják, hogy csak 15-éig tűrnek meg minket a klinika épületében számunkra kijelölt szobákban, ahol bizony nagyon összezsúfolva élünk. A tétlenség rettenetes ezekben a napokban.

Ma azután egy hosszabb emlékiratot szerkesztettem azzal a szándékkal, hogy valamennyi klinika orvos-személyzetével aláírva eljuttatom az egyetemi szakszervezethez.

Az emlékirat elején ismertettem, hogy Groza Péter és kormánya igazán demokratikus szellemben királyi dekrétummal magyar egyetemet létesített Romániában, rendeletileg biztosította, hogy az egyetem birtokában lévő tárgyak közül azok, amelyeket a magyar állam 1940. szeptember 11. után vásárolt, a magyar egyetem tulajdonát képezik, elrendelte, hogy mindaddig míg a magyar egyetem helyiségeinek kérdése megoldódik, addig a két egyetem demokratikus összhangban dolgozzék együtt a román állam tulajdonát képező intézetekben és klinikákon, gondoskodott arról, hogy a magyar egyetem orvosi kara saját kívánsága szerint Marosvásárhelyre mehessen és ott épületeket kapjon, az egyetemi tanszékekre pályázatot hirdetett és végül pénzt biztosított a magyar egyetemnek juttatott épületek átalakítására valamint az egyetem fenntartására. Ezzel szemben a szebeni egyetem birtokába vette az egyetemi intézeteket felszerelésével együtt, eltiltották a magyar

²⁸ Csajkás Bódog felesége Schridde Éva (1914–2001), könyvtáros, magyar, francia és gépírás szakos középiskolai tanár. Ebben az időben a kolozsvári Egyetemi Könyvtár könyvtárosa. Lásd még: (Fehér 2010).

²⁹ Mátyás Mátyás (1888–1956), orvos, sebész. Kolozsváron szerezte orvosi diplomáját. Pályáját itt kezdte a bőrgyógyászati és a nőgyógyászati klinikán. 1919 után szanatóriumot alapított. 1945-ben a Bolyai Tudományegyetemen tartott nőgyógyászati előadásokat, majd 1948–1956 között a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet sebészeti tanszékét vezette.

³⁰ Tamás Zoltán (1920–2000), ebben az időben a kolozsvári, majd a Marosvásárhelyi Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikán gyakornok, majd tanársegéd, később orvosigazgató.

³¹ Boga Kálmán (1923–1999) ebben az időben a kolozsvári, majd a Marosvásárhelyi Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikán gyakornok, majd tanársegéd, később a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet tanára, 1965–1970 között a Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikát vezeti, majd a klinika kettéválást követően az I. sz. Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikát vezeti 1990-ig.

³² Málnási (Málnássy) Géza (1911–1993), ebben az időben tanársegéd, később a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet Belgyógyászati Klinikájának orvosa, egyetemi előadó tanár.

³³ Goldberger Ede (1887–1959), orvos, bőr- és nemi beteggyógyász. 1919-től magánpraxist folytatott, majd a kolozsvári Zsidó Kórház főorvosa lett. 1944-ben deportálták, majd hazatérése után újra Kolozsvárt folytatta magán- és poliklinikai praxisát.

egyetem alkalmazottait az egyetemi épületekben való munkától. A szebeni egyetem e jogtalan és semmiképpen demokratikusnak nem minősíthető eljárása következtében többek között a több mint 80%-os magyartöbbségű Kolozsvár mintegy 60–70 ezer lelket számláló magyarságának nem maradt egyetlen közintézmény jellegű gyógyintézete sem és a magyar klinikák munkaképes és képzett személyzete tétlenségre van kárhozthatva. Ezért az emlékiratban azt kérjük, hogy a szakszervezetek tegyék lehetővé azonnali munkábaállásunkat, mert a demokráciának lenne a legnagyobb szégyene, ha munkaképes és képzett emberek munka nélkül maradnának. A második kérés az volt, hogy mindaddig amíg a klinikák akár marosvásárhelyi, akár pedig kolozsvári új helyükön azonnal beköltözhető és működésképes állapotba kerülnek, addig akár a jelenlegi épületben dolgozhatunk közösen a románokkal, akár pedig egy a klinikák számára kijelölendő egyéb helyen. Mi ideiglenes megoldásnak és megfelelőnek tartanánk, ha a románok által épített új klinikát ideiglenes használatra, teljes egészében átengednék nekünk és ott összeszorított terjedelemben dolgozhatnánk. Természetesen mi még a történetek után is hajlandók vagyunk a legdemokratikusabb egyetértésben együttműködni a románokkal.

Bármennyire is megfelelőnek látszott ez az emlékiratba foglalt kívánság valamennyi klinikára nézve, mégis az eredmény az volt, hogy a többi klinika orvosai nem voltak hajlandók különböző indokolással aláírni. Ez nagyon szomorú tény! Ilyen fontos és megélhetésünket közvetlen közelről érdeklő kérdésben sem tudott a magyar klinikák orvosszemélyzete egységes álláspontra helyezkedni! E szomorú helyzetnek egyetlen magyarázata, hogy többen akadtak, aki a maguk önös érdekeit fölébe helyezték a magyarság mindenkire parancsoló érvényű érdekeinek. Vannak, akik egy egyetemi katedráért eladják hitvány lelkük üdvösségén kívül a magyar érdekeket! Ezeknek nem az a fontos, hogy Erdély fővárosában mint méltó és versenyképes társ maradjon és ha kell küzdjön a fennmaradásért, a magyar egyetem, hanem félreállva a nemes tudományos versengéstől, meghúzódnának egy jelentéktelen kis városban, szerintük a "magyar Cambridge"-ben, ahol talán nyugodtabb lenne az álmuk, amint ők maguk kifejezték, de valójában kiemelkednék a jelentéktelenségből alig jelentős személyük és szakképességük.

1945. augusztus 20.

Ma SZENT ISTVÁN³⁴ király napja van s ez a nap nem ünnepünk most. Azelőtt ragyogó fényben ünnepelte meg Magyarország egész népe. Ma Románia területén élünk s ez a nap nem ünnep. Ennek ellenére ma reggel elmentünk templomba a barátokhoz. Eléggé sokan voltak, akik nem feledkeztek meg erről a napról s elmentek az Isten házába. Nehéz lenne papírra vetni azokat a gondolatokat, amelyek átfutottak agyamon. Amennyire bensőségesen csak lehet, imádkoztam. Imádságom tele volt kéréssel, de a kérések java része nem közvetlenül engem érdekelt. Oly jól esett ezen az ünnepnapon az orgona hangját hallani, a hívek buzgó énekét kísérni az évszázados egyházi énekkel. „Hol vagy István király? – Téged magyar kíván, Gyászos öltözetben, – Te előtted sírván!” Ezekben a bizonytalan és vigasztalan napokban itt Erdély hegyei között, mégis csak idegenben mi is keressük István királyt, aki talán örökös felettünk az idegenné lett földön s csodálatos jobbával talán megmutatja az utat, amelyen haladnunk kell. Mert bizony mi tagadás benne: nem látjuk a helyes utat.

Reggel megjelent klinikánkon a bizottság a magyar egyetem részéről, hogy a hivatalos lapban megjelent miniszteri rendelet előírása szerint átvegye és elkülönítse a klinika anyagából azokat a tárgyakat, amelyeket a magyar állam 1940. szeptember 11. után szerzett be. A rendelet értelmében ezek a tárgyak megtámadhatatlanul a megalakítottnak kijelentett magyar egyetem tulajdonát képezik. Prof. Grigoriu a mai napot jelölte ki, amikor rendelkezésére áll a bizottságnak. Tudtuk azt nagyon jól, hogy a szebeni egyetem rektora³⁵ csak azt az utasítást adhatta neki, hogy a miniszteri rendeletnek megfelelően kell eljárnia. Azt viszont sejtettük, hogy a rendelkezésnek valamilyen vélt ürüggyel nem fognak eleget tenni. Nem is csalódtunk: a rendelkezésnek nem tettek eleget.

³⁴ Kiemelés a szerzőtől.

³⁵ Petrovici, Emil (1899–1968), nyelvész. 1945–1948 között a kolozsvári I. Ferdinand király Tudományegyetem rektora.

A bizottság tagjaival és Kompó kartárssal együtt a klinika professzori szobájában megjelentem Prof. Grigoriut keresve. Ott azt az értesítést kaptuk, hogy Grigoriu halaszthatatlanul sürgős családi ügyben elutazott Kolozsvárról. A Prof. Grigoriut helyettesítő Prof. Popoviciu³⁶ [sic!] a kíséretében volt Cosereanu tanársegéd jelenlétében fogadott minket. Közöltem vele, hogy a hivatalos lapban megjelent miniszteri rendelet értelmében megjelentünk a magyar egyetem tulajdonát képező tárgyak elkülönítése végett. Sajnálattal állapítottam meg egyben azt is, hogy éppen Prof. Grigoriu nincsen jelen, holott a leltári elkülönítésre éppen ő jelölte ki a mai napot. Kijelentettem azt is, hogy megjelenésünkről és a helyzetről jegyzőkönyvet veszek fel s azt illetékes helyre továbbítom. Prof. Popoviciu kérte a bizottságot, hogy tekintsen el most az átvételtől, tekintettel arra a körülményre, hogy Prof. Grigoriunak el kellett utaznia, egyébként pedig az elkülönítésre kerülő felszerelési tárgyakra a román klinikának szüksége van a klinikai szolgálat folytonossága végett. A szóbanforgó tárgyak elkülönítését azért sem tartja pillanatnyilag szükségesnek, mert a magyar egyetem orvosi karának Marosvásárhelyre való költözésének időpontja egyelőre ismeretlen. Kijelentette egyben azt is, hogy ők átadják a magyar klinika tulajdonát képező tárgyakat hiánytalanul, ha Grigoriu megérkezik vagy ha az orvosi karnak Marosvásárhelyre való költözésének időpontja pontosan ismeretes és sürgössé lesz. Biztosította a jelenlévőket arról is, hogy a magyar klinika tulajdonát képező tárgyakat az átadásig teljes egészükben és épségben megőrzi, sőt ígéretet tett arra is, hogy ők a feleslegükből is adni fognak a magyar klinikának. Mivel egyebet nem tehattünk, mindezt tudomásul vettük s magyar és román nyelven jegyzőkönyvbe foglaltuk. A felvett jegyzőkönyveket ők is, mi is aláírtuk. Ezek után nem sok reményünk van arra, hogy a jogos tulajdonukat képező tárgyakat valaha is birtokunkba vegyük!

1945. augusztus 24.

Ma reggel mint a villám terjedt el a hír, hogy Mihály román király állítólag az USA, Anglia és a Szovjet segítségét kérte egy demokratikusabb szellemű román kormányzat megalakításához. Állítólag az USA és Anglia kifejezte készségét ebben a tekintetben, a Szovjet azonban nem adott választ. Ugyancsak az hír járja, hogy Gróza repülőgépen Moszkvába ment és ugyanakkor orosz csapatok szállották meg Bukarestet és közvetlen környékét. Ezt a hírt állítólag az angol rádió sugározta szerte magyarnyelvű adásában. Mint minden hírt, úgy ezt is fenntartással kell fogadni. Annyi kétségtelen, hogy a klinikai telepen a délutáni órákban fegyveres orosz járőr cirkált és hasonlóképpen fegyveres orosz őrség helyezkedett el a klinikai telep főbejáratánál.

Másik nyugtalanító hírünk is van: az egyetem gazdasági hivatala jegyzékbe foglalta a magyar szülészeti klinika azon alkalmazottait akik jelenleg a klinika épületében laknak. A jegyzéket állítólag átadják a lakáshivatalnak azzal, hogy részükre kerítsen a városban bútorozott szobákat. Tehát minden áron el akarnak távolítani minket a klinika épületéből. Erre aztán elhatároztuk, hogy ha valóban sor kerülne a kilakoltatásra, úgy a lakáshivataltól egy legalább 5 szobás üres lakást kérünk és abban meg fog húzódni az egész személyzet, közös háztartást kezd és folytat mindaddig, míg a magyar egyetem orvosi karának sorsa dülőre jut akár Kolozsvárt, akár pedig Marosvásárhelyen. Ha pedig nem lesz a magyar egyetemből semmi, akkor megy mindenki, ki merre lát. Felmerült az a gondolat is, hogy közös lakás mellett nyitunk egy közös rendelőt is, esetleg megindítunk egy szülőotthont is. Ez mindenestre már nehezebb feladat, de mégsem lehetetlen.

Még ma sem történt meg klinikánkon a magyar egyetem tulajdonát képező tárgyak elkülönítése, noha a bizottság megjelent az elkülönítés végrehajtása végett. Igen aggasztó helyzet ez, mert ha lesz valami a magyar egyetem orvosi karának újabb működéséről úgy nincsen a munka megkezdéséhez és folytatásához semmiféle felszerelésünk. Állítólag mindenütt, a többi klinikán az a helyzet, hogy a hivatalos lapban megjelent miniszteri rendelet világos intézkedése ellenére a románok egyszerűen /szerintük testvériesen!/ megfelelnek a leltárba foglalt anyagot. Tekintettel arra, hogy minden intézkedés nélkül Lőrincz adjunctus jelentős mennyiségű

fehéneműt kiadott a románoknak egyszerű kérésre, így tehát a megmaradt anyag felezése során úgyszólván semmink sem marad.

A magyar egyetem orvosi karát illetőleg pillanatnyilag az a helyzet, hogy a már talán ötödször megírt kérvényeket az okmányokkal felszerelve elvitték Bukarestbe s talán 27-én vagy 28-án megtörténik a döntés is a tanszékek ügyében.³⁷ Állítólag az én orvostörténeti katedrám sorsa egészen bizonyos, mert rajtam kívül nincsen pályázó.³⁸ Én ezek ellenére sem tekintem biztosnak, mert a döntésig még sok minden történhetik. Annyi azonban bizonyos, hogy nagyon szeretném megkapni a katedrát s amennyiben megkapnám, úgy minden erőmet és tudásomat latbavetve igyekezem a reámvárakozó feladatnak eleget tenni. Isten segítségével megvalósítom régi álmomat, tanítani fogom az ifjú nemzedéket egyben pedig Pataki Jenő³⁹ nyomdokain haladva Erdély orvostörténetének még igen sok feldolgozatlan és ismeretlen részét dolgozom majd fel és közlöm le. A feladat nem könnyű, mert e célok mellett semmiből kell majd megszerveznem egy tanszéket s azonkívül tanmenetet kell kidolgoznom s ebben a tekintetben nem számíthatok senkinek a tanácsára és segítségére! Mindenesetre csak büszke lehetek arra, hogy én lehetek az első, aki külön orvostörténeti tanszéken elsőnek taníthatok magyar nyelven orvostörténetet. Isten segítségével talán sikerülni is fog mindezt megvalósítanom.

1945. augusztus 30.

A magyar egyetem ügyében teljes a bizonytalanság, de hasonló bizonytalanság tapasztalható az orvosi karnak Marosvásárhelyre való költözése tekintetében is. Csögör a magyar egyetem intézőbizottságának elnöke a napokban járt Marosvásárhelyen, hogy a hivatalos lapban már régebben megjelent miniszteri rendelet értelmében átvegye az orvosi kar részére a katonaiskolát. Útja azonban eredménytelen volt, mert hiába jelent meg a hivatalos lapban a miniszter rendelete az épület átadásáról⁴⁰, a marosvásárhelyi térparancsnok mégsem adta át az épületet arra való hivatkozással, hogy ő a hadügyminisztertől nem kapott az átadásra vonatkozólag írásbeli utasítást. Az egyetem ügyeit intéző bizottság már napok óta Bukarestben tartózkodik, de tanárok kinevezése eddig nem történt meg, mert a román király már napok óta nem ír alá semmiféle aktát. Tehát Pillanatnyilag az a helyzet, hogy papíroson van ugyan magyar egyetem, de annak nincsenek tanárai. A magyar egyetem alkalmazottainak helyzete is kétségbeejtő: a szegődményes alkalmazottaknak felmondtak szeptember 1-ével és így megszűnvn szolgálati viszonyuk az egyetemmel, nem tarthatnak továbbra is igényt az egyetem épületeiben való lakásra. Ezzel szemben a városban hihetetlen méretű lakáshiány van, a Nagyszebenből érkező román egyetemi alkalmazottak részben lerekvirált lakásokban, részben pedig az egyetem épületében laknak és ennek ellenére az áramlás szünet nélkül tart Kolozsvár felé.

A magyar egyetemi alkalmazottak helyzetének e bizonytalansága arra kényszerítette az egyetemi szakszervezet vezetőit, hogy a tagok követelésére kénytelen volt mára szakszervezeti taggyűlést egybehívni. Délután 4 órakor zsúfolásig megtelt a Horthy Miklós úton lévő vasutas szakszervezet nagy gyűlésterme az egyetemi szakszervezet tagjaival. Dr. Vinczy Károly⁴¹ szakszervezeti elnök megnyitója után a szakszervezeti titkár ismertette a helyzetet s egyben bejelentette, hogy a magyar egyetem ügyében Bukarestbe kiküldött bizottság még nem tért vissza ugyan, de remélhetőleg rövid időn belül kedvező eredményekkel tér vissza,

³⁷ Lásd: A Magyar Egyetem ideiglenes vezetőségének javaslata az intézmény tanszemélyzetére vonatkozóan. Kolozsvár, 1945. aug. 24. Közli: (Erdély 1998: 104–118)

³⁸ U. a. p. 116. „Önálló előadók: 3) Orvostörténet? Előadó dr. Csajkás Félix (4 [Az a más nem román állampolgár]) tanársegéd”

³⁹ Pataki Jenő (1857–1944) kolozsvári orvos, orvostörténész. A két világháború közötti magyar nyelvű orvostörténetírás legmeghatározóbb alakja.

⁴⁰ A bukaresti minisztertanács határozata a marosvásárhelyi volt hadapródiskola oktatási célokra történő átadásáról. A Román Minisztertanács 1945. augusztus 3-i ülésén hozott 5205/1945-ös számú határozat. (Monitorul Oficial, 1945. aug. 8.) Közli: (A kolozsvári 199: 117; Erdély 1998: 104).

⁴¹ Vinczy Károly ebben az időben a tantestületi szakszervezet egyetemi alosztályának elnöke.

amikor is mindenről be fognak számolni. Neumann⁴², a szaktanács elnöke közölte, hogy előreláthatólag a magyar egyetem alkalmazottainak jelentős részét nem lehet alkalmazni s ezért igen célszerű volna, ha az alkalmazottak más kereseti lehetőség után néznének. Ezt a jelenlévők heves közbeszólásokkal és megjegyzésekkel kísérték. Neumann egyébként megnyugtatta a gyűlés résztvevőit, hogy a jelenleg érvényben lévő törvényes rendelkezések értelmében az egyetemi épületekben lakó magyar alkalmazottakat sem lehet eddigi lakásaikból kilakoltatni, mindaddig, míg megfelelő lakásokat nem tudnak számukra biztosítani. Ez a kijelentés azután mindenkit megnyugtatót.

Ezután felolvastam a kb. 3 héttel ezelőtt megszerkesztett memorandumot, amelyben kértem, hogy mindaddig míg a magyar egyetem orvosi kara elfoglalhatja a számára kijelölt marosvásárhelyi épületeket, a magyar orvosi kar ideiglenesen dolgozzék együtt a meglévő épületekben a románokkal vagy pedig a magyar egyetem orvosi kara részére ideiglenesen átengedendő új klinikai épületben folytassa megszakított munkáját. A taggyűlés egyhangúan elfogadta az emlékiratot s elhatározta, hogy azt megküldi a szaktanácsnak és azon keresztül állásfoglalás végett eljuttatja valamennyi kolozsvári szakszervezetnek. Én nem sokat várok ettől, de esetleg mégis lehetséges, hogy a város szakszervezetei közösen tesznek ebben az irányban valamit s megszűnik a mi idegtépő munkátlanságunk.

Itt még azt kell hozzáfűznöm, hogy az egyetemi szakszervezet előbb ismerteti Csögörrel visszaérkezése alkalmával az emlékiratot és csak ezután küldi el a szaktanácshoz, illetőleg a szakszervezetekhez. Nekünk pedig létfontosságú lenne, ha az emlékirat mielőbb eljutna a szakszervezetekhez!

SZEPTEMBER

1945. szeptember 2.

Az egyetem ügyében tárgyaló bizottság visszaérkezett Bukarestből, de huzamos tartózkodása ellenére sem tudott végleges eredményeket elérni. Ennek egyik oka az lenne, hogy a király már napok óta nem ír alá semmiféle hivatalos aktát. A hírek szerint a közoktatásügyi miniszter az egyetem minden karán megbízott néhány román állampolgársággal rendelkező és kinevezésre felterjesztett egyént azzal, hogy mint ideiglenes kar kössenek szerződést egy év tartamára azon magyar állampolgárságú egyénnel, akiket a közoktatásügyi miniszter majd tanároknak felterjeszt a király elé. Az orvosi karon az lenne a helyzet, hogy Dr. Csögör Lajos fogászprofesszor, Dr. Feszt György⁴³ volt belklinikai intézeti tanár, röntgenológus lenne a két román állampolgársággal rendelkező és egyetemi tanári kinevezésre felterjesztett, akik mint az ideiglenes orvosi kar szerződéseket kötnének. A hírek szerint engem is felterjesztettek independent konferenári⁴⁴ minőségben és ez az ideiglenes kar majd engem is szerződtetni fog. Egyelőre azonban senki sem tud arról, hogy mikor történik meg a szerződések aláírása.

A helyzet mindenesetre igen furcsa: két tanári állásra felterjesztett, de a királyi jóváhagyás nélkül valójában ki nem nevezett egyén köt majd szerződést a kinevezésre ugyancsak felterjesztett magyar állampolgárokkal. Ez bizony jogilag igen cifra helyzet, de majd meglátjuk mi lesz belőle!

Megtudtuk azt is, hogy kinevezésre csak a 60-ik életévüket be nem töltötteket terjesztenek fel. Ennek azután a magyar egyetem színvonala szempontjából igen nagy hátrányai vannak. Több igen értékes ember esik el az

⁴² Neumann József (1908–1969) erdélyi magyar újságíró, szociáldemokrata politikus. 1945–1948 között a kolozsvári Szakszervezeti Tanács elnöke, és ugyanebben az időben a helyi Szociáldemokrata Párt alelnöke is.

⁴³ Feszt György (1889–1952) orvos. Kolozsváron végzett, 1919-től röntgen szakorvos. 1941-től a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetemen a röntgendiagnosztika előadó tanára. 1945-től rendkívüli tanár a Magyar Tudományegyetemen. Majd ugyanettől az évtől Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet Röntgentani Klinikájának vezetője, az orvosi kar dékánja 1945–1949 között és 1949–1952 között az intézet rektora.

⁴⁴ independent konferenári: független előadó

egyetemi katedrától, így Steiner Pál urológus⁴⁵, Felvinczy-Takács Zoltán művészettörténész,⁴⁶ stb., akik pedig igen előkelő helyet foglalnak el a magyar tudományban.

A másik igen elszomorító körülmény, hogy az egyetemi tanárokat kivéve egyetlen magyar állampolgár sem állhat egyetemi szolgálatban. Akik eddig az egyetem szolgálatában állottak, sok[an] kényszernyugdíjazásban részesülnek és akik eddig nem állottak egyetemi szolgálatban, azok előlel van zárva az egyetemi pályafutás lehetősége. Azonban mindkét csoport sorsa meg van pecsételve, mert az új állampolgársági rendelet értelmében 15-én el kell hagyniok Erdély területét! A magyarságot kegyetlenül sújtó rendelkezés ez!

Ez az intézkedés engem is gondolkodásra készítet a jövőt illetően. Ha nem kapnám meg az egyetemi tanári kinevezést, úgy nekem is el kell hagynom Erdélyt. Ez még önmaga nem lenne olyan nagy baj, de mindez éppen a tél küszöbén lenne, akkor amikor áldozatot vállalva a magyar kultúráért itt maradtam s maradásommal elszalasztottam a kétségtelenül kedvező magyarországi elhelyezkedési lehetőségeket! Bármiként forduljon a helyzet, most már türelemmel be kell várnom, hogy megkapom-e a magyar egyetemhez a tanári kinevezést vagy pedig nem utolsó sorban az Erdély sorsát illető területi intézkedéseket. Ez utóbbiakra pedig az újságok hírei szerint a jövő hét végén sor kerül.

A hírek szerint Csögör Bukarestből miniszteri leiratot hozott magával az egészségügyi és hadügyminisztertől a marosvásárhelyi épületek haladéktalan átadása ügyében. A hírek szerint a miniszteri rendelkezés úgy szól, hogy a marosvásárhelyi kórházakat teljes felszerelésükkel együtt kell átadni a magyar egyetem orvosi karának. Ez mindenesetre jó volna, mert klinikánknak az őket még a miniszteri rendeletek értelmében is jogosan megillető felszerelésükből alig tudnának valamit Marosvásárhelyre átvinni, mert teljesen ki vannak fosztva!

1945. szeptember 10.

Végre hosszú vajúdas után megindult ma a magyar egyetem tulajdonát képező és már leltárba foglalt tárgyak kiválogatása és elkülönítése. Amíg én Marosvásárhelyen voltam, addig összeült a már régebben kért döntőbíróóság a klinika tárgyainak ügyében. Nagyjából azt határozta a Prof. Tataru⁴⁷ és Prof. Csögörből álló bizottság, hogy a miniszteri rendelet értelmében a klinika birtokában lévő azon tárgyakat, amelyeket a magyar kormány 1940 után szerzett be el kell különíteni és az épületnek valamelyik kijelölt helyén kell tartani készenlétben, hogy amint a klinika munkája megindul, az azonnal használhatók legyenek. A magyar klinika tulajdonát képező tárgyak elkülönítésére és elraktározására kijelölte a bizottság a földszinti laboratóriumok egyikét és a második emeleten a nem használt septicus műtőt. Ezekben a helyiségekben valóban mind elfér, még pedig igen kényelmesen minden tárgyunk. Azonban a bizottság nem tartotta be a miniszteri rendelet előírásait, mert a klinikánkat éppen a legsúlyosabban érintő kérdésben, a fehérmű kérdésben úgy döntött, hogy a meglévő fehérmű meg kell felelni. Ez azért érinti igen súlyosan a mi klinikánkat, mivel már a magyarok nem hagytak vissza sok fehérműt. Október közepén a Kolozsvárra bevonult román katonaság és a klinikánk épületében letelepedett 15-ös román tábori kórház lefoglalta a maga részére ennek a fehérmű állománynak javarészét és amikor november végén elhagyta klinikát, egyszerűen elfelejtette visszaszolgáltatni ezt a nagy értéket képviselő fehérmű állományt. Hasonlóképpen jártunk a klinika igen nagy értéket jelentő pokróc készletével is. A román tábori kórház kétszázon felüli pokrócot vitt magával és az oroszok is sokat vettek el. Végül is alig maradt klinikánknak pokróca s a betegeknek, ha befeküdtek a klinikára, maguknak kellett ágyneműt és takarót hozniuk. A bizottság egyébként úgy rendelkezett, hogy a klinikának 1940

⁴⁵ Steiner Pál (1879–1959), az első erdélyi urológus. 1944–1945-ben ő vezette a kolozsvári Sebészeti Klinikát.

⁴⁶ Felvinczy Takács Zoltán (1880–1964) művészettörténész. 1947-ben kiutasították Romániából majd a szegedi egyetemen tanított.

⁴⁷ Tataru, Coriolan (1889–1957) orvos, bőrgyógyász. 1920-tól vezette a kolozsvári Bőrgyógyászati Klinikát. 1931–1932 között a kolozsvári I. Ferdinand Király Egyetem Általános Orvostudományi Karának dékánja és ugyanekkor Kolozsvár polgármestere. Ebben az időben a Klinikák Tanácsának igazgatója és a Nemzetnevelésügyi Minisztérium által kinevezett a Magyar Egyetem Orvosi Kara kinevezéseinek megoldása céljából létrehozott bizottság tagja. (169.408.sz. határozat: 1945. júl. 10.) Utóbbi közli: (Erdély 1998: 97).

szeptember 11-e után beszerzett műszerei és bútorai a magyar klinika tulajdonát képezik. Így legalább megvolt az a reményünk, hogy elegendő műszerrel és bútorral kezdheti meg a magyar klinika a munkáját.

Román részről a magyar tulajdonát képező műszerek elkülönítésénél Dr. Coja adjunctus⁴⁸ volt jelen és délelőtt megindult a munka a műtőben található műszerek elkülönítésével. Dr. Coja a leltár szerint kiadott minden műszert és azokat el is helyeztük a septicus műtőben és a műtő ajtajára külön lakatot helyeztünk. A septicus műtőben a magyar klinika tulajdonát képező műszerek eltávolítása után úgyszólván semmi sem maradt.

Délután 5 órára volt kitűzve az elkülönítési munka folytatása. Ekkor dr. Coja a román klinika vezetőinek megbízásából azzal állt elő, hogy az elkülönítő munka folytatásától el kell tekintenie és kérte a már elkülönített műszerek azonnali visszaadását, mert ezek nélkül nem tudja holnap a kitűzött fontos műtéteket, mint méhen kívüli terhességből keletkezett vérömleny és egy méhhátraesés korrigálását célzó műtét elvégzését. Dr. Kompó kartárrsal kijelentettük, hogy a már elkülönített műszereket feletteseink hozzájárulása nélkül nem áll módunkban visszaadni még használatra sem, noha belátjuk, hogy az említett hasmszesszel járó műtét elvégzése feltétlenül szükséges. Ajánlottuk tehát, hogy lépjenek azonnal érintkezésbe Dr. Csögörrel ebben az ügyben s mi az ő hozzájárulása esetén haladéktalanul kiszolgáltadjuk a szükséges műszereket. Egyébként román részről állandóan hangsúlyozzák a román klinika zavartalan működésének szükségességét. Dr. Kompó meg is jegyezte, hogy a románok állandóan a maguk klinikájuk zavartalan működésének szükségességét hangsúlyozzák, de hat héttel ezelőtt ők semmit sem tettek a magyar klinika zavartalan működésének előmozdítására, sőt a miniszteri rendelet kifejezett utasításának ellenére minket eltiltottak a további munkától. A válasz az volt, hogy ők egy intézmény mi csak egyes emberek vagyunk. Ők semmiképpen sem akarnak tudni arról, hogy a román királyi dekrétum alapján van magyar egyetem is!

1945. szeptember 11.

Reggel 9 óra tájban a román klinika kapusa keresett azzal az üzenettel, hogy Dr. Kompót és engem kéret Prof. Popoviciu. A tanári szoba folyosóján ott volt Dr. Csögör, Dr. Popoviciu, Dr. Coja s alig voltunk túl az üdvözléseken, amikor Popoviciu hevesen kikelt Csögör előtt ellenem tegnapi viselkedésem miatt s eljárásomat nemzeti elfogultságnak és az általános orvosi etikával ellenkezőnek nyilvánította. Én azonnal megszakítottam vádaskodását s kijelentettem, hogy orvosi etikából senkitől sem fogadok el oktatást: nekem ugyanolyan orvosi oklevelem van, mint Popoviciunak, a különbség közöttünk legfeljebb az, hogy az én oklevelem későbbben kelt, s az oklevél korábbi keltezése semmiképpen sem jelent magasabb orvos-ethikai értéket. Egyébként én kötelességemnek megfelelően jártam el, mert jelenlegi viszonyok között még használatra sem adhattam ki műszereket a román klinikának feletteseim hozzájárulása nélkül. Ezután ismertem Csögörrel a tegnapi eseményeket. Hozzáfűztem, hogy a románok állandóan azt hangsúlyozzák, hogy nagyon sok műszert hagytak vissza a klinikán 1940-ben s állandóan hivatkoznak Borbáth és Cservény⁴⁹ tanársegédek ilyen tartalmú kijelentésére. Ezzel szemben Páll professzor⁵⁰ többször említette, hogy 1940-ben addig nem tudott műtétet végezni, míg műszerei meg nem érkeztek Budapestről. Borbáth állítása legalább is kétes értékű, mert többek között Prof. Grigoriunak volt tanítványa. Cservényre hivatkozni is könnyű, mert ő jelenleg ismeretlen helyen tartózkodik s nem tud nyilatkozni. De tudvalévő, hogy a műszerek nem hosszú

⁴⁸ Coja, Nicolae ebben az időben adjunktus, 1953–1955 között a Szülészeti és Nőgyógyászati tanszék vezetője

⁴⁹ Cservény Antal (1909–1960) kolozsvári Szülészeti-Nőgyógyászati Klinikán tanársegéd, majd 1944-ben kórházvonattal Németországba került, ahol amerikai hadifogságba esett. 1947-ben került vissza Kolozsvárra, ahol gyermekgyógyászként működött tovább.

⁵⁰ Páll Gábor (1896–1976) orvos, szülész, nőgyógyász. 1941–1944 között a szülészeti és nőgyógyászati ny. r. tanára és a Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika igazgatója. A háborúval Pécsre távozik, majd a vh. után Budapesten szülész-nőgyógyász szakorvos.

élettartamúak s a románoknak Kolozsvárról való távozása óta 5 esztendő telt el és különben is a raktárban sok hasznavehetetlen műszer van, azok lehetséges, hogy valamikor a románoké voltak. Különben is mellékes, hogy maradtak-e vissza 1940-ből román műszerek, mert a románok által is elismert leltár szerint a műtő műszerei javarészből a magyar klinika tulajdonát képezik s az elkülönítés tegnap ezen leltár alapján történt. Azt meg remélhetőleg senki sem tételezi fel a magyar klinika volt vezetőiről, hogy a múlt év szeptemberében a régi román műszereket menekítette el s itthagya a saját beszerzésű újakat. Egyébként is tegnap az volt a felfogásuk, hogy a románok majd ezután veszik elő Nagyszebenből magukkal hozott műszereiket, amelyekkel ott dolgoztak. Azt igazán nem gondoltuk, hogy klinikájuk van, de műszereik nincsenek, hiszen szülészet-nőgyógyászat klinika nincs a világon sehol műszerek nélkül! Egészen érthetetlen. Hogy a román klinika vezetői, akik jól tudták ezek szerint, hogy nincsen műszerük, mégis Kolozsvárra jöttek azzal a szándékkal, hogy klinikai működést folytatnak. Úgy látszik arra számítottak, hogy majd a magyar klinika műszereit veszik el és azokkal dolgoznak. Ezzel természetesen már eleve lehetlenné akarták tenni a román királyi dekrétummal éleltrehívott magyar egyetem működését. Egyébként a felevett leltárból jól láthatták, hogy nekik itt műszerük nincsen s ha a miniszteri rendelet értelmében elkülönítésre kerülnek a magyar klinika tulajdonát képező műszerek, nekik nem lesz mivel dolgozni. Ezt tegnap reggel az elkülönítés alkalmával ugyanolyan jól látták, mint ma. Különben is állandóan a román klinika működésének folytonosságát hangsúlyozzák, mint fontos körülményt, ezzel szemben egyáltalán nincsenek tekintettel a magyar klinika működésének folytonosságára, mert hat héttel ezelőtt semmibe véve a miniszteri rendelkezéseket eltiltották a magyar klinika alkalmazottait a klinikai munkától, s a magyar klinika működése ennek folytán megszűnt. Körülbelül ezeket mondtam el elkeseredésemben.

Dr. Csögör is furcsállotta, hogy a románoknak nincsen állítólag műszerük, de a román klinika további zavartalan működése végett azt az utasítást adta, hogy elismervény ellenében ideiglenes használatra adjunk ki a magyar klinika tulajdonát képező műszerekből. Egyébként pedig eljárásomat indokoltnak és helyesnek jelentette ki.

Irodalom

- CSAJKÁS Bódog, *Szeged egészségügyének története a XVIII. században*, Szeged, Novák biz., [1944].
- CSAJKÁS Bódog, *Szeged közegészségügyének története a XVIII. században*, összeáll. PERJÁMOSI Sándor, Bp., Magyar Tudománytörténeti Intézet, 2011 (Magyar Tudománytörténet Szemle Könyvtára).
- Erdély magyar egyeteme 1944–1949: II. kötet: Dokumentumok 1945–1949*, vál. és szerk. LÁZOK János, VINCZE Gábor, Marosvásárhely, Custos & Mentor, 1998.
- FEHÉR Zoltán József, *Aki háztetőn írt verset Weöres Sándorral: Száz éve született Schridde Éva*, Vasi Szemle 58, no. 6 (2016) 660–668.
- A kolozsvári magyar Egyetem 1945-ben: A Bolyai Egyetem szervezésének válogatott dokumentumai*, gyűjt. és szerk. BARABÁS Béla, JOÓ Rudolf, Bp., Magyarországi Kutató Intézet, 1990.
- Miniszterközi Bizottság hozott döntő határozatot a Magyar Tudományegyetem ügyében. Csögör Lajos dr. nyilatkozata a megértő légkörben lefolyt bukaresti tárgyalásokról*, Világosság (Kolozsvár), 2, no. 156 (Júl. 12, 1945): 1–2.
- PERJÁMOSI Sándor, *Csajkás Bódog Félix (1902–1949), Szeged orvostörténelmének kutatója = CSAJKÁS Bódog, Szeged közegészségügyének története a XVIII. században*, összeáll. PERJÁMOSI Sándor, Bp., Magyar Tudománytörténeti Intézet, 2011. (Magyar Tudománytörténet Szemle Könyvtára) 307–322.
- PERJÁMOSI Sándor, *Egy 16 éves fiú naplója Szabadka szerb megszállásának kezdetéről: Csajkás Bódog: Napló*, Aracs, 10, no. 2. (2010): 37–42.
- Tisztogató Bizottság felhívása*, Világosság (Kolozsvár), 2, no. 162 (Júl. 18, 1945): 2.

Köszönetnyilvánítás

Köszönet Csajkás Bódog lányának Baintnerné Csajkás Feliciának, hogy sok más értékes dokumentum mellett ezt a naplót is átadta nekem.

Köszönet a naplóban szereplő nevek beazonosításában nyújtott segítségért Péter H. Máriának és Péter Mihálynak.